

BÖJTIDŐBEN

Értékek átmentése egy bácskai falu példáján

BESNYI KÁROLY

A húsvét előtti negyven napot nagyböjtnek nevezzük, amikor az ünnepre készülünk. A farsangi lármás vidámság utáni csendes időszak ez, amikor lemondunk örömeinkről és a lélek edződik. Ezért választottam ezt a címet. Ténylegesen is, és a kifejezés tágabb értelmében is böjtidőben vagyunk. A határon túli magyarok, a kisebbségben élők immár száz éve és csaknem folyamatosan. Írásomban erről a böjtidőről lesz szó, valamint arról, hogy mi is valakiknek az ősei leszünk, és a mostani jelenkor is történelem lesz. Nem mindegy tehát, hogy mi történik velünk és életünk ideje alatt. Az utókor veszi majd számba, milyen értékeket őriztünk meg és adtunk tovább, és milyen értékeket hagytunk elveszni. Trianon kapcsán a veszteségekről beszélnek a legtöbbit – jómagam az átmentett értékekről szólok. Azokról, amik átívelik az elmúlt több mint száz évet, amik egy más világban gyökereznek, de még ma is velünk vannak. Példákat hozok fel, apró hétköznapi történeteket mesélek, Ómorovica (ma Bácskossuthfalva) történetéből, ám minden bizonnyal sok más településen is voltak hasonló üzenetű események. Elsősorban tárgyi emlékeinkről szólok, de valójában a tárgyakhoz kapcsolódó értékek az igazán fontosak.

A KOSSUTH-SZOBOR

A Trianon előtti időt idézi a bácskossuthfalvi, hányatott sorsú Kossuth-szobor. 1896-ban állították fel, majd az impériumváltáskor ledöntötték. Az esemény miatt meghőkölt ómoroviciak egyből megértették, hogy immár más szelek fújnak. Mint később

kiderült, a bójti szelek. A megsérült szobrot elrejtették, később nyoma veszett, és csak 1984-ben került elő.¹ Akkor már a titoizmus véget ért, de még tartott a szocializmus. Recsegett-ropogott a rendszer, de még nem jött el az ideje a szobor újbóli felállításának.² Erre Kossuth halálának 100. évfordulóján, 1994. március 20-án került sor.³

A Kossuth-szobor az egyik átmentett értékünk, vele együtt a szobor újraértékelt üzenetét is őrizzük. Felavatása óta minden évben itt emlékeznek a vajdasági magyarság, és itt énekeljük a *Himnusz* sorait: „*Megbühöndte már e nép / A multat s jövendőit!*”

A BÁDOGSZELENCE

Ómorovica falualapításának 100. évfordulóján, 1886-ban a községháza falába befalaztak egy bádogszelencét, benne az utókornak szánt üzenettel.⁴ Ma időkapszulának mondanánk. A falban rejtőző bádogszelencéről az utókor megfeledkezett, csupán az 1960-as években, a községháza felújításakor került elő ismét.⁵ Ettől kezdve pánccsokrényben őrizték, és csak kevesen tudtak róla. Később több helyen kallódott, míg 2016-ban, a falualapítás 230. évfordulóján ismét befalazták a községháza falába. Ezzel újabb évtizedekre megmentették és az utókornak továbbadták az örökölt értékeket. A bádogszelence a falubeliek honosságának jelképe: erősíti bennük a hitet, hogy ebben a faluban 235 éve itthon vannak.

A HŐSI EMLÉKMŰ

A helybeli Emlékpark közepén áll a monumentális, falszerű Hősi emlékmű. A háború végén, az impériumváltás után nem lehetett emlékművet állítani, hiszen az első világháborúban elesett katonák az akkori országgal szemben álló hadsereg oldalán harcoltak. Az emlékmű felállítására a visszacsatolás éveiben kerülhetett sor. 1943-ban kezdték építeni, de leleplezésére 1944-ben már nem kerülhetett sor.⁶ Ismét átlépett a település feje felett a határ, a Hősi emlékmű – a többi magyar emlékkal együtt – nemkívánatossá vált. Minden bizonnyal csak a helyi vezetőkön múlt, hogy nem rombolták le, mint a többi vajdasági emlékművet. Itt megelégedtek azzal, hogy az emlékmű két domborművét bevakoltatták. Ezzel elrejtették leginkább értelmezhető jelképeit, azokkal együtt üzenetét is.

Az első megemlékezésre a legújabb délszláv háború idején, 1991-ben került sor, amikor gyertyát gyújtottak az akkori polgárháború áldozatai emlékére.⁷ Így vált akkor ez az emlékmű minden háború valamennyi áldozatának mementójává. 2000-ben az ifjúság önkézdemenyezésből leverte a vakolatot a domborművekről. Az emlékművet Magyarország kormányának támogatásával 2018-ban felújították, és 2019-ben felavatták, 75 évvel elkészülése után.⁸

ID. KOVÁCS GYULA ARCKÉPE

Az id. Kovács Gyulát ábrázoló festmény története a XIX. századba nyúlik vissza. A Nagykőrösön végzett Kovács Gyulát 1872-ben Ómorovicán megválasztották kántortanítónak.⁹ 38 évig volt e tisztségben a faluban. Tevékenysége messze túlmutatott az iskolán és az egyházon, a faluközösség fejlődésének egyik meghatározó alakja volt. Nevéhez fűződik a kisdedóví létesítése, a közkönyvtár alapítása, a polgári kör létrehozása, a szőlészet és a méhészet népszerűsítése, a dalárda és a színjátszás kezdete is. Segítette a tűzoltótestület és az ipartestület megalakítását, emellett ő volt az első fényképész a faluban. Haladó gondolkodású és nagy tiszteletben álló alakja volt az akkori közösségnek, a falun kívül is elismerték munkásságát.¹⁰

Tevékenységének jelentős állomása volt a Polgári kör létrehozása 1874-ben, melynek 36 éven át elnöke volt.¹¹ Nagyméretű olajfestmény portrét készítettek róla, ami Kovács Gyula halála után a Polgári kör nagytermében kapott helyet. Munkahelyét és közösségi szerepét fia, ifjú Kovács Gyula vette át. Ő lett a kántortanító és a Polgári kör elnöke is.

Az I. világháború utáni impériumváltáskor minden egyesületet, még a sportegyesületeket is megszüntették,¹ és csak újralakulásuk után engedélyezték – ha engedélyezték – működésüket. Így volt ez a Polgári kör esetében is. Az idősebb Kovács Gyulát ábrázoló festmény a kör megszüntetésekor ifjú Kovács Gyulához került.

Az új hatalom megkövetelte az összes állami alkalmazottól, így az államosított iskolák tanítóitól is, hogy esküt tegyenek előbb az ideiglenesen létrejött Népi Igazgatóságra, majd a jugoszláv államra és királyra.¹³ Aki megtagadta ezt, azonnal kitoloncolták az országból. Ugyanakkor a korábbi magyar állampolgárok megtarthatták magyar állampolgárságukat, és ebben az esetben el kellett hagyniuk az országot, vagy pedig lemondhattak arról, és felvehették a jugoszláv állampolgárságot. Ekkor hagyta el az országot ifj. Kovács Gyula is. Elköltözésekor a Polgári kört már betiltották, így magával vitte apja arcképét. A kecskeméti református tanítóképző tanára lett 1921-től halálig, 1927-ig.¹⁴

Idős Kovács Gyula portréja 1941-ben, a visszacsatolás évében került vissza a faluba, az Orosházán élő leszármazottak felajánlására. Ekkor ünnepélyes keretek között helyezték el ismét az egykori Polgári kör, most már Polgári Kaszinó termében.¹⁵

Az 1944-es visszarendeződés egyik következményeként a kommunista irányítású rendszerben megszüntették a Polgári Kaszinót. A festményt ismét rejtgettek. Id. Kovács Gyula szellemisége azonban tovább élt a faluban, érdemeiről nem feledkeztek meg kortársai és tanítványai. Az 1953/54-es tanévtől az ő nevét viseli a helybeli általános iskola.¹⁶ Történt mindez akkor, amikor partizán hősről és forradalmárokról illet elnevezni minden iskolát. A falubeliek elhittették az akkori hatalommal, hogy idős Kovács Gyula – református kántortanító létére – öskommunista volt. A festmény az iskolába került. Jelenleg az intézmény főbejáratának lépcsőházában van, az id. Kovács Gyula-emléktábla mellett. A többször rejtgetett festménnyel Kovács közösségformáló szellemisége, vele együtt egy letűnt világ emléke él tovább.

ÖSSZEGZÉS

Csupán négy apró történetet ragadtam ki egyetlen délvidéki falu múltjából azzal a szándékkal, hogy érzékeltessem, mi mindent képes átmenteni akár több mint százéves távlatban is egy egészséges közösség. A trianoni csapást megsínylette a közösség, de túlélte – a most folyó elvándorlás azonban súlyos érvágást jelent. Vészesen fogy a vajdasági magyarság. Biztosra vehető, hogy az elmúlt néhány évtized alatt megfeleződött a számuk. Ilyen körülmények között még súlyosabb a kötelezettség, hogy megőrizzék mindazt, ami számukra érték. A bibliai példázatban¹⁷ ha elkóborol egy bárány, a pásztor otthagyja a megmaradt 99-et, és megkeresi azt az egyet. A vajdasági magyarság ott tart, hogy az otthon maradtak az az egy, aki megmaradt, és a 99 kóborolt el Vajdaságból a nagyvilágba. Ki hozza őket vissza? Mi lesz a megmaradtakkal?

Böjtidővel kezdtem a beszámolómat, és azzal is zárom. Fújhattak böjti szelek, az igazi értékek velünk maradtak, az 1800-as évek utolsó évtizedeitől napjainkig. De fogalmazhatok bátrabban is: Ómorovicán a falualapítástól vagy a nagykunsgái őstől napjainkig. Ezek az értékek hozzátartoznak a faluközösség jelenlegi önmeghatározásához. Identitástudatukat erősen befolyásolja a kun származás, mellette pedig az a makacsság is, ami ellenállt a böjti szeleknek. Vastag nyakú, kemény fejű kunok – mondják róluk a Délvidéken. Ők pedig vállalják: „Azok vagyunk.”

JEGYZETEK

¹ 7 Nap, 1984. július 20. 16.

² Német Klaudió: *Makacs moroviciak. Különös történetek egy bácskai falu múltjából*. Bácskossuthfalva, 2017. 46.

³ Pénovátz Antal (szerk.): *Moravica megemlékezése Kossuth Lajos halálnak 100. évfordulóján*. Moravica, 1994.

⁴ Iványi István (szerk.): *A Bács-Bodrogh Vármegyei Történelmi Társulat Évkönyve*. II. évf. V. füzet. 1886. 160.

⁵ Bácsország, 2016/2 (77): 101–102.

⁶ Besnyi Károly: *A bácskossuthfalvi Hősi emlékmű*. In: Tomik Nimród (szerk.) *Évkönyv 5*. Topolya, 2015. 61–68.

⁷ Magyar Szó, 1991.11.2., 6.

⁸ Magyar Szó, 2019.4.3.

⁹ Bácskossuthfalva Református Egyházköztség irattára, Jegyzőkönyv az 1872. szeptember 19-dikén tartott presbyteriális gyűlésről, 15–16.

¹⁰ Dr. Pénovátz Antal (szerk.): *Közlöny 2*. Moravica, 1977. 41.

¹¹ Dévay Lajos – Gyarmati Sándor: *Nagy idők sodrában. A Sztáramoravicai Református Keresztény Egyház és község története 1786–1936*. h.n., 1936. 111.; Farkas Frigyesné Lichtnercker Margit (szerk.): *Bokréta*. h.n., é.n. 52.

¹² Mák Ferenc: *Magyarok a Vajdaságban 1918–1945*. Zenta, 2013. 18.

¹³ Uo. 38.

¹⁴ Öllős Sarolta (szerk.): *A Kecskeméti Református Tisza-Kollégium Tanítónőképző-Intézetének X. Értesítője az 1927–28. iskolai évről*. Kecskemét, 1928. 3–4.

¹⁵ Orosházi Friss Hírek, 1941. október 5. 3.

¹⁶ Bada István (szerk.): *Idős Kovács Gyula Általános Iskola – Osnovna Škola Stari Kovač Đula*. h. n., 1989. 5.

¹⁷ Lukács Evangéliuma 15:4 „Melyik ember az közületek, a kinek ha száz juha van, és egyet azok közül elveszt, nem hagyja ott a kilenczvenkilenczet a pusztában, és nem megy az elveszett után, mígnem megtalálja azt?” (Károli Gáspár fordítása szerint).